

Koncepcje alienacji pracy

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Karol Marks, *Rękopisy ekonomiczno-filozoficzne z 1844 r.*, [w:] Karol Marks, Fryderyk Engels, *Dzieła*, t. I, 1960.

Koncepcje alienacji pracy

Źródło: domena publiczna.

Kto decyduje o tym, co robisz i kim jesteś? Czy coś cię powstrzymuje lub ogranicza? Czy efekty twojej pracy należą do ciebie, czy do kogoś innego? Jeżeli czujesz, że nie masz pełnej kontroli nad swoim życiem i że należy ono do kogoś innego, to prawdopodobnie jesteś osobą wyalienowaną. Karol Marks, a także inni filozofowie pokazywali, że nasze życie nie tyle ucieka nam przez palce, ile jest nam kradzione. Otoczeni przez różne dobra przestajemy po prostu być sobą. Ostrze filozoficznej krytyki nie tylko wskazywało, że tak być nie powinno, ale też – że tak być nie musi.

Twoje cele

- Dowiesz się, dlaczego Karol Marks krytykował własność prywatną.
- Wykorzystasz pojęcie alienacji do analizy współczesnych zjawisk.
- Ocenisz, czy rzeczywiście konsumpcjonizm stanowi dla nas zagrożenie.

Przeczytaj

Alienacja – geneza pojęcia

W sensie ogólnym alienacja to dwuczłonowa relacja. Składa się na nią podmiot oraz związany z nim przedmiot. Gdy dochodzi do zaburzenia tej relacji, gdy podmiot przestaje rozpoznawać przedmiot jako swój, jako zależny od jego działania, mówimy, że zachodzi alienacja. Pojęcie **alienacji społecznej** oznacza izolację od społeczeństwa. Człowiek (podmiot) wyalienowany to ten, który czuje się obco, nie utożsamia się ze społeczeństwem (przedmiotem). Alienacja to jednak nie tylko subiektywne odczucie – to społeczny fakt, z którym na różne sposoby starała się uporać filozofia.

W filozofii pojęcie alienacji pojawiło się dzięki Hegłowi. W jego systemie oznaczało ono pewien etap w rozwoju świadomości. Rozwój ten polegał na rozpoznaniu tego, co obce (a zatem wyalienowane), a następnie na rozpoznaniu w tym samego siebie. W filozofii Karola Marksa pojęcie alienacji zyskało nowe znaczenie. Odnosiło się do kondycji człowieka w społeczeństwie kapitalistycznym. Marks uważał, że tym, co podlega alienacji, jest ludzka praca, nad którą i nad której rezultatami człowiek przestał mieć kontrolę.

Alienacja jest zjawiskiem zbliżonym do **reifikacji** czyli „urzeczowienia”. W procesie tym dochodzi do postrzegania ludzkich wytworów w taki sposób, jakby nie miały charakteru ludzkiego, ale niezależny – tak jakby były rzeczami. Przykładem może być postrzeganie norm społecznych, które są przecież wynikiem społecznych interakcji, jako zjawisk naturalnych i niezależnych od ludzkiej woli.

Pojęciem pokrewnym, ale mającym nieco inne znaczenie, jest **anomia**. Polega ona na zaburzeniu porządku społecznego i postrzegania obowiązujących wartości, które wynika z gwałtownych zmian społecznych. W sytuacji anomii ludzie tracą poczucie pewności, jakie wartości i normy są obowiązujące.

Ar-Rakka

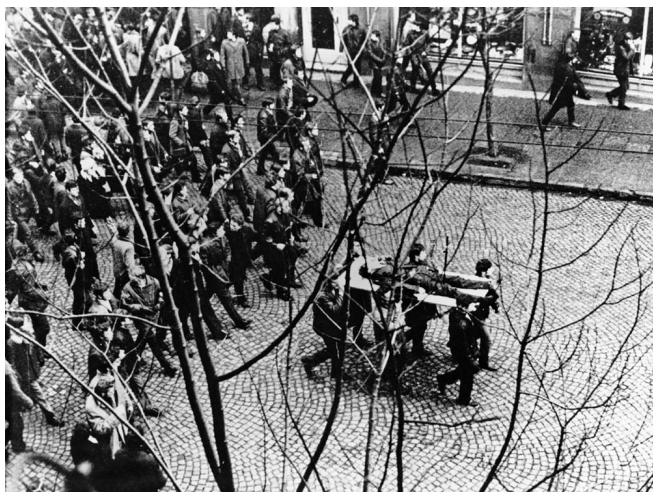
Anomia społeczna często występuje podczas konfliktów zbrojnych. Instytucje, które stały w czasie pokoju na straży porządku społecznego, przestają istnieć. Nie wiadomo, komu można zaufać, a kto może okazać się wrogiem. Zdjęcie przedstawia ruiny miasta Ar-Rakka znajdującego się na terenie Syrii. Wojna domowa w tym państwie trwa od 2011 roku. W konflikt ten zaangażowanych jest wiele stron. Oprócz wojsk rządowych występują również Syryjskie Siły Demokratyczne oraz jednostki Państwa Islamskiego.

Źródło: domena publiczna.

Filozofia Marksa czy filozofia marksistowska?

Pojęcie alienacji pracy pochodzi z pism Karola Marksa. Recepcja myśli tego filozofa, ekonomisty i działacza politycznego związana jest z szeregiem kontrowersji. Filozofia marksistowska, nazywana również socjalizmem naukowym, stała się bowiem podwaliną dla totalitarnej ideologii [komunistycznej](#), w imię której wymordowano wiele milionów ludzi, a gospodarki kilku krajów doprowadzono do upadku. Polska przed rokiem 1989 również była krajem, który rządzony był, przynajmniej zgodnie z oficjalną ideologią, w imię wartości filozofii marksistowskiej. Rządy te dalekie były od standardów demokratycznych: wolność osobista oraz wolność słowa były mocno ograniczone, ludzi o „niepoprawnych” poglądach więziono, a sprzeciw wobec władzy był surowo karany.

Czy to oznacza, że Karol Marks jest odpowiedzialny za wszelkie zło, które w imieniu filozofii marksistowskiej dokonano? Marksizm jest światopoglądem wywodzącym się z myśli Karola Marksa. Został on w dużej mierze ukształtowany po śmierci samego Marksa. W szczególności został on zinstytucjonalizowany przez partie komunistyczne w latach 30. i 40. XX w.

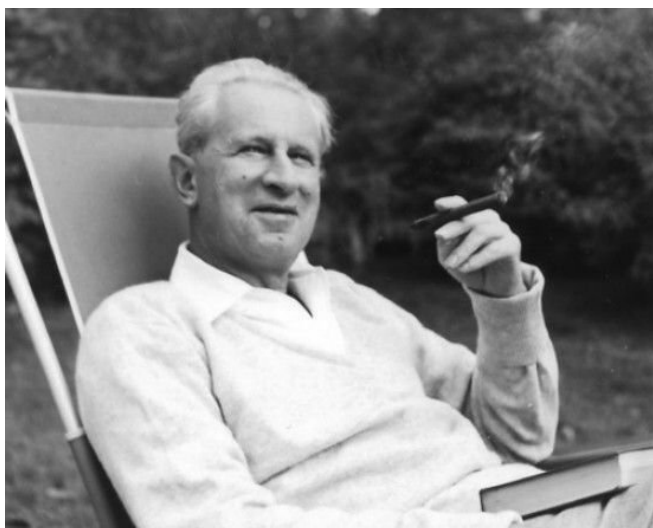

Zdjęcie przedstawia demonstrację, która miała miejsce w Gdyni w roku 1970. Demonstranci niosą ciało Zbigniewa Godlewskiego, który został zastrzelony podczas robotniczych protestów na wybrzeżu. Władze Polskiej Republiki Ludowej w oficjalnej doktrynie miały reprezentować interesy proletariatuszy. Władza ta jednak nie wahała się, by użyć przemocy, gdy owi robotnicy odważyli się protestować.

Źródło: domena publiczna.

socjalizmu”. Być może jest więc tak, jak stwierdził polski filozof Leszek Kołakowski: z dowolnej idei można wykuć pałkę, którą roztrzaska się na głowie bliźniego.

Człowiek jednowymiarowy

Herbert Marcuse w Newton, Massachusetts w roku 1955

Herbert Marcuse (1898–1979) – niemiecki filozof i socjolog, przedstawiciel tzw. Szkoły Frankfurckiej. Był bardzo ważną postacią w trakcie protestów studenckich w roku 1968.

Można by więc zadać pytanie: czy Karol Marks był marksistą? Odpowiedź na nie jest oczywiście negatywna: Marks nie stworzył zamkniętego systemu filozoficznego, który można by nazwać marksizmem. Wiele kwestii, które analizował, pozostawił otwartych, bez stanowczych odpowiedzi. Jego twórczość jest bardzo różnorodna. Oprócz pism typowo filozoficznych znajdziemy wiele analiz ekonomicznych, ale też polemik czy dokumentów propagandowych powstałych na potrzeby chwili – nie można więc ich wszystkich traktować jedną miarą. Oczywiście Marks pisał o tym, że wiele sprzeczności kapitalizmu można rozwiązać jedynie przez jego zniesienie. W tym sensie nadzieję upatrywał w ustroju komunistycznym. Trudno jednak odnaleźć w jego pismach akceptację dla praktyki tzw. „**realnego**

Omawiając zagadnienie alienacji, warto wspomnieć postać Herberta Marcusego. W książce *Człowiek jednowymiarowy*, wydanej w 1964 roku, krytykował on współczesne mu społeczeństwo kapitalistyczne, w którym – jak nigdy wcześniej w historii – funkcjonował nadmiar dóbr. Nadmiar ten sprawiał, że ludzie tracili wolność. Współcześnie taka konstatacja może wydawać się banalna, lecz w czasach, gdy pisał Marcuse, nie była ona wcale tak oczywista. Rozwój kapitalizmu owocował, zdaniem filozofa, rozwojem **społeczeństwa konsumpcjonistycznego**, które kieruje się wyłącznie wartościami hedonistycznymi. Cała egzystencja człowieka zostaje

działalności została skomercjalizowana – można ją sprzedać lub na niej zarobić. Oznacza to, że człowiek zostaje zawężony tylko do jednej sfery – konsumpcji – stąd teza o jednowymiarowości człowieka.

sprowadzona do kupowania i konsumowania nowych produktów. Każda sfera ludzkiej

Mieć czy być

Erich Fromm (1900–1980) – niemiecki filozof i psycholog. Podobnie jak Marcuse był zaliczany do członków Szkoły Frankfurckiej. Po dojściu Hitlera do władzy emigrował do Stanów Zjednoczonych.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Inny sposób ujęcia problemu alienacji zaproponował Erich Fromm. W swojej słynnej książce *Mieć czy być* Fromm rozróżnia dwa sposoby ludzkiej egzystencji. Pierwszy z nich oparty jest na posiadaniu, drugi zaś na byciu, co rozumiane jest jako życie wspólnie z innymi ludźmi. Fromm zauważa, że współczesny świat coraz bardziej doprowadza do wyalienowania człowieka z jego własnej istoty. Człowiek coraz bardziej przestaje być samym sobą, a staje się istotą posiadającą – zniewoloną przez kulturę konsumpcyjną. Erich Fromm proponuje zatem rewolucję, opartą na zasadniczej zmianie sposobu myślenia. Na czym ma ona polegać? Na tym, by gospodarka wytwarzała dobra, które są nam rzeczywiście potrzebne,

a nie takie, które potrzebne są rozwojowi gospodarczemu; na tym, by eksploatację natury zastąpić wymianą z naturą; na tym, by konflikty zastąpić międzyludzką solidarnością; na tym w końcu, by ludzką solidarność i współpracę przedkładać ponad konsumpcję.

Słownik

alienacja społeczna

(łac. *alienus* – obcy) stan wyobcowania jednostki ze społeczeństwa

anomia

(gr. *a* – bez, *nomos* – prawo) poczucie niepewności wynikające z niestabilności norm i zasad panujących w społeczeństwie

komunizm

(łac. *communis* – wspólny, powszechny) ustrój społeczny, według założeń wolny od ucisku i wyzysku ekonomicznego, w którym własność prywatna miała zostać całkowicie własnością kolektywną

realny socjalizm

termin propagandowy oznaczający ustrój państwowy oparty na ideologii marksistowsko-leninowskiej

reifikacja

proces, w którym zjawiska społeczne zaczyna się traktować tak, jakby miały pozaspołeczny, ponadnaturalny charakter

społeczeństwo konsumpcyjne

rodzaj społeczeństwa, w którym zdobywanie, posiadanie oraz używanie nowych dóbr staje się wyznacznikiem jakości życia

Schemat

Polecenie 1

Poniższy schemat wyjaśnia teorię alienacji pracy Karola Marksa. Teoria ta powstała w młodzieńczym okresie działalności filozofa i została spisana w tzw. *Rękopisach ekonomiczno-filozoficznych* (w poniższym schemacie znajdziesz cytaty z tych notatek). Przeanalizuj jej założenia oraz konkluzje, do jakich prowadzi.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Teoria alienacji pracy powstała w połowie XIX wieku i opisywała ówczesną sytuację społeczną. Zastanów się, czy ma ona zastosowanie do opisu rzeczywistości XXI wieku. Zapisz swoje wnioski, a następnie podaj po jednym przykładzie (zjawisko społeczne, trend, wydarzenie, itp.) z rzeczywistości XXI w., który mógłby zostać opisany za pomocą adekwatnego fragmentu z *Rękopisów ekonomiczno-filozoficznych* reprezentowanego przez poszczególne symbole.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Pojęcie alienacji społecznej nie odnosi się do...

☐ izolacji człowieka w społeczeństwie.

☐ błędu poznawczego.

☐ kondycji człowieka.

☐ braku kontroli nad swoim życiem.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Udowodnij, że przykład nisko opłacanych szwaczek, które za niskie wynagrodzenie szyją ubrania do markowych sklepów, jest przykładem zjawiska alienacji pracy.

Ćwiczenie 4

Dlaczego Karol Marks krytykował własność prywatną? Zaznacz wszystkie prawidłowe odpowiedzi.

☐ Ponieważ ludzie tak naprawdę nigdy nic nie posiadają.

☐ Ponieważ jej zniesienie jest warunkiem prawdziwej wolności.

☐ Ponieważ prowadzi ona do wyalienowania człowieka.

☐ Ponieważ ludzie nie powinni nic posiadać.

Ćwiczenie 5

Wykorzystaj podział na „mieć” i „być” Ericha Fromma do analizy życia społecznego swojej klasy lub grupy rówieśników. Podaj przykłady, które świadczą o koncentracji na posiadaniu oraz przykłady, które świadczą, że ważniejszy jest jednak inny wymiar egzystencji.

Ćwiczenie 6

Przeanalizuj poniższy fragment i zastanów się, kto w świetle tych rozważań mógłby być uznany za człowieka mądrego.

((Karol Marks

Rękopisy ekonomiczno-filozoficzne z 1844 r.

Własność prywatna zrobiła z nas ludzi tak głupich i jednostronnych, że przedmiot jest nasz dopiero wówczas, gdy go mamy, a więc gdy istnieje dla nas jako kapitał, albo gdy go bezpośrednio posiadamy, jemy, pijemy, nosimy na sobie, mieszkamy w nim itd. - słowem, gdy go spożywamy - aczkolwiek sama własność prywatna uważa wszystkie te sposoby bezpośredniej realizacji posiadania tylko za środki do życia, życie zaś, dla którego są one środkami, to życie własności prywatnej, praca i kapitalizacja.

Źródło: Karol Marks, *Rękopisy ekonomiczno-filozoficzne z 1844 r.*, [w:] Karol Marks, Fryderyk Engels, *Dzieła*, t. I, 1960.

Ćwiczenie 7

Karol Marks twierdził, że kapitalizm przyczynia się do alienacji pracy i jest przez to szkodliwą formacją gospodarczą. Spróbuj skonstruować kontrargument pokazujący, że jest odwrotnie – tj. że kapitalizm zmniejsza alienację i powoduje, że rezultaty pracy człowieka przynależą do niego.

Ćwiczenie 8

Wszyscy wymienieni w materiale filozofowie – Marks, Marcuse i Fromm – krytykowali kapitalizm za to, że napędza on konsumpcjonizm. Konsumpcjonizm jest postawą, która stawia na zdobywanie i używanie ciągle to nowych dóbr w sposób, który wcale nie jest nam potrzebny. Zastanów się, czy taka postawa jest rzeczywiście problemem? Uzasadnij swoją wypowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Koncepcje alienacji pracy

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Dowiesz się, dlaczego Karol Marks krytykował własność prywatną.
- Wykorzystasz pojęcie alienacji do analizy współczesnych zjawisk.
- Ocenisz, czy rzeczywiście konsumpcjonizm stanowi dla nas zagrożenie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych;
- omawia poglądy filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej;

- podejmuje rzetelną dyskusję filozoficzną oraz formułuje w niej jasne i uzasadnione stanowisko.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- rybi szkielet;
- praca z multimedium.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji:

- Kto decyduje o tym, co robisz i kim jesteś?
- Czy coś cię powstrzymuje lub ogranicza?
- Czy efekty twojej pracy należą do ciebie, czy do kogoś innego?

Faza realizacyjna:

1. **Rybi szkielet.** Nauczyciel rysuje na tablicy schemat szkieletu ryby i zapisuje w jej głowie problem związany z tematem zajęć: *Czynniki oddzielające pracującego od efektów swojej pracy*. Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą rybiego szkieletu i wyjaśnia jej zasady. Uczniowie zgłaszają kolejno podstawowe czynniki mające związek z sytuacją zawartą w temacie, przechodząc do drobniejszych elementów. Każdy zgłaszany pomysł musi być odpowiednio uargumentowany, uzasadniony. Na koniec nauczyciel dokonuje podsumowania i, jeśli to konieczne, uzupełnia zaproponowane przez uczniów czynniki podstawowe lub szczegółowe.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Schemat”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Poniższy schemat wyjaśnia teorię alienacji pracy Karola Marksa. Przeanalizuj jej założenia oraz konkluzje, do jakich prowadzi*. Uczniowie pracują indywidualnie. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Następne ćwiczenie nr 5, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego stanowiska następuje omówienie rezultatów na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Praca domowa:

1. Znajdź tekst opozycyjny, przedstawiający inny punkt widzenia w stosunku do omawianego na lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.

- Guzicki L., *Ekonomia polityczna. T. 1, Kapitalizm*, Warszawa 1967.
- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do podsumowania lekcji.